

Голові спеціалізованої вченої ради Д 41.053.06
в ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»
проф. Наумкіній С. М.

65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

Ростецької Світлани Іванівні «Регіональна ідентичність і національна держава: характер взаємин та вектори розвитку в країнах Європи»,
представлену на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси

Актуальність теми дисертації, зв'язок із науковими програмами, темами. Представлене дисертаційне дослідження «Регіональна ідентичність і національна держава: характер взаємин та вектори розвитку в країнах Європи», підіймає питання взаємозв'язку між регіональними системами та національною державою через аналіз ідентичності як механізму виокремлення груп та соціально-політичних систем.

Проблеми формування та розвитку групових ідентичностей досліджуються на стику різних наук: соціальної антропології, психології, політології, соціології та інших, що обумовлює накопичення значного пласту наукової літератури яка присвячена аналізу: *механізмів* впливу на перебіг ідентифікаційних процесів в межах різних соціальних колективів; *форм ідентифікаційної поведінки* на рівні локальних, регіональних та транснаціональних систем; *практики формування ідентифікаційних стратегій груп*, як засобу примордіального розвитку колективу, як засобу соціально-політичної адаптації, або як умова конструювання соціально-політичного простору.

В той же час, сучасний політичний процес обумовив формування поліморфічних просторових комплексів, де суб'єктами політичного процесу

виступають групи з гібридними та множинними ідентичностями, які мають тенденцію до ситуативного прояву в межах соціально-політичних систем що адаптуються до транснаціональних просторів. Гібридні рухливі ідентифікаційні практики впливають на структурування соціального простору перетворюючи центр-периферійні відносини в транскордонні – мережеві. Ці процеси в науковому середовищі часто переосмислюються з різних позицій: по перше, як криза модерних національних держав, які безуспішно прагнуть відновити контроль над процесами формування соціальної солідарності, культурного розвитку та формуванням ідентичності; по друге, як форма модернізації національних стратегій, які передбачають використання практики регіоналізації як умови інтеграції, як форму існування сучасної держави “між” глобальних ринком і модерною формою держави.

Отже, тема, що винесена в назву дисертаційного дослідження набуває актуальних аспектів виходячи з сучасних практик європейської регіоналізації, процесів формування транснаціональних просторів та модернізації національних доктрин.

Безумовно, значною мірою всі ці проблеми стосуються і політичного процесу в Україні, яка розвивається протягом тридцяти років на межі двох стратегій: розбудови модерної унітарної централізованої держави та держави, що готова на вимогу Європейського союзу наділити свої регіональні системи функціями політичних та економічних суб'єктів прискорюючи, таким чином, інтеграційний рух в напрямку Європейської спільноти.

Дослідження регіональних ідентичностей, з позиції гармонізації відносин між регіональними ідентичностями та національною державою, може на нашу думку мати різні підходи: виходячи з факту політичної фрагментації та регіоналізації, де регіони виступають в якості діючих політичних акторів, а держави вимушені трансформувати власні національні стратегії враховуючи нові умови розвитку, або з точки зору потреб внутрішньополітичного розвитку держав, які орієнтовані збереження системи

центр-периферійних відносин та додання потенціалу внутрішнього конфлікту між національною і регіональними ідентичностями. Саме цей аспект дослідження регіональної ідентичності, її місця та ролі в політичних процесах країн Європи представлено в дисертації Світлани Іванівни Ростецької.

Визначення мети дослідження та наукові завдання спрямовані на комплексний та системний аналіз регіональних ідентичностей в умовах збереження національної держави як феномену модерної системи та в умовах її постмодерних трансформації.

В якості загальнометодологічної концепції автор обирає конструктивізм та неоінституціоналізм, що дозволяє відстежити характер взаємин та вектори розвитку регіональних ідентичностей в країнах Європи.

На основі дослідження значного масиву спеціальної літератури, дисертантці вдалося сформуванню власну нішу в аналізі проблеми, визначити її малодосліджені аспекти. Серед них: визначення структури регіональної ідентичності, з'ясування її функцій в сучасному політичному процесі та межі змістовного поля регіональної vs національної ідентичності. Важливим елементом роботи є обґрунтування ролі політика пам'яті та символічної політики як інструментальних практик конструювання регіональної ідентичності. Оцінюючи значення регіональної ідентичності в політичних процесах Європи, автор визначає рівень загрози для сучасного європейського простору з боку альтернативних регіональних ідентичностей, обґрунтовує основні технології попередження та врегулювання конфліктів ідентичностей.

Окрему увагу Ростецька С.І. приділяє дослідженню особливостей феномену регіонального націоналізму: на прикладі трьох регіонів Іспанії (Галісія, Каталонія та Країна Басків) авторка здійснює аналіз причин та форм регіонального (дис)балансу, який оцінюється як причина дестабілізації соціально-політичного життя в країні; на прикладі особливостей формування регіональних ідентичностей у Великій Британії, автором виконується аналіз ефективності асиметричної моделі деволюційної політики; на прикладі Італії

здійснюється оцінка регіональної диспропорції, що розглядається як причина конфліктних взаємин регіонів; на прикладі України автор з'ясовує особливості конструювання регіональних ідентичностей та наводить оцінку рівня потенційних загроз стабільності держави.

Дисертаційна робота є складовою комплексної науково-дослідної роботи кафедри політичних наук і права Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» в межах науково-дослідної теми «Сучасні виклики соціально-політичного розвитку : політико-правові та соціально-економічні виміри» (№ державної реєстрації 0120U002016), однією із виконавиць якої є дисертантка.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна результатів дисертації полягає у комплексному міждисциплінарному дослідженні характеру взаємин та векторів розвитку регіональної ідентичності і національної держави в країнах Європи. Вона також полягає у вирішенні актуальних проблем політичної науки, пов'язаних із формуванням регіональної ідентичності, які не знайшли достатньої розробки у наявних теоретичних розвідках та не набули статусу усталених постулатів у європейському та вітчизняному політичному дискурсі. Автором визнає, що регіони, як територіальні одиниці, складаються з пов'язаними між собою такими елементами як географія, економічна єдність, регіональна ідентичність, адміністративний апарат та територіальна мобілізація. За умови, що ці елементи збігаються, виникає потужний регіональний націоналізм, за інших умов регіональний простір характеризується лише економічним, культурним і політичним вимірами. Сучасні регіони представлені як відкриті системи, а не як самодостатні суспільства, так як являють собою соціальні системи, функціонально пов'язані з іншими рівнями, а не автаркійні суспільства, що охоплюють тотальність соціальних відносин. Поява регіонів із вираженою ідентичністю змінює співвідношення влади і впливу на національну державу;

В представленій роботі обґрунтовується, що в країнах, де є регіони із чітко вираженою регіональною ідентичністю, присутній супротив, інколи радикальний асиміляції і «розчиненню» у національній державі. Їх взаємодія з національною державою носить складний характер. Культурно-нормативній системі держави вони протиставляють регіональну нормативно-культурну систему та ідентичність, кожне нормативно-культурне послання національної держави інтерпретується з позиції локальної системи норм і кодів. В результаті універсальний культурно-нормативний простір національно-державної території розривається, в ньому утворюються іншокультурні лакуни, а єдина система змістовних комунікацій трансформується. Автор наголошує що все це безпосередньо впливає на політичний процес, породжуючи нові протиріччя і конфлікти та ставлячи під сумнів єдність національно-державного утворення, що веде до негативних наслідків для інтегрованості та цілісності національної держави;

На основі проведеного порівняльного аналізу моделей деволюції в Сполученому Королівстві Великобританії та Північній Ірландії, Іспанії та Італії, авторка зазначає, що держави, орієнтуючись на географічні, економічні, адміністративні, культурні та історичні передумови, визначають межі своїх регіонів, тому і механізми, які доцільно втілити в життя в окремій країні, є відмінними, як наслідок і моделі деволюції теж відмінні. Але спільним для них є те, що деволюція зміцнює регіональну ідентичність у досліджуваних країнах та посприяє виникненню або зміцненню двох ідентичностей: регіональної і національної. В роботі аргументовано, що у частині вимог до самовизначення деволюція не задовольняє їх, але вона сприяє послабленню;

В роботі визначено, що державна трансформація в Європі охоплює три рівні: союз держав, незалежні держави і внутрішньодержавні одиниці (регіони), відповідно до багаторівневої характеристики сучасного державного укладу можливо провести кореляцію із рівнями ідентичності та націоналізму. Тобто, наразі в європейському просторі конструюються такі рівні

ідентичності як: загальноєвропейська, національна, регіональна та, відповідно, можливі потенційні рівні націоналізму: супранаціоналізм, рівень націоналізму держави та рівень субнаціоналізму (регіональний націоналізм);

Важливим елементом роботи є визначення природи конфлікту ідентичностей, як ціннісного конфлікту. Їх небезпека полягає не лише в складності врегулювання, на відміну від конфліктів інтересів, а і в тому, що вони в набувають рис політичного конфлікту, та відповідно, орієнтовані суб'єктами політичного впливу на те, аби максимально артикулювати агресивно-насильницький потенціал. Від рівня інституціоналізації конфлікту ідентичності залежить його масштаб, розширення суб'єктів протистояння та переродження у відкрите насильство. На відміну від конфліктів інтересів, у конфліктах ідентичностей присутня жертвність, заради збереження цінності, а, відповідно, і відсутність страху за життя, що ускладнює попередження та врегулювання таких конфліктів, крім того, використання класичних методів конфліктного управління, які орієнтовані на структурний поділ компонентів конфлікту не доцільно використовувати у врегулюванні конфліктів ідентичностей, так як спроба відокремити цінності та ідентичності від сутності протиріччя лише посилить конфліктне протистояння;

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації. Положення, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертаційному дослідженні, мають значний ступінь обґрунтування. Вони полягають як у комплексному аналізі та творчому поглибленні і конкретизації раніше набутих знань з визначеної проблеми, так і в авторських підходах С.І. Ростецької до аналізу і викладення досліджуваних аспектів регіональної ідентичності. Для посилення обґрунтованості окремих положень і висновків активно залучається широка джерельна база дослідження.

Повнота викладу основних результатів дисертаційного дослідження в опублікованих працях. За результатами дослідження опубліковано індивідуальну монографію (26 друк. арк.), 4 розділи в

колективних монографіях (з них дві за кордоном), 65 публікацій у наукових журналах, збірниках наукових праць, матеріалах конференцій, у тому числі – 23 статті у фахових виданнях з політичних наук, 5 статей у закордонних наукових виданнях, 30 публікацій, що засвідчують апробацію дослідження, 7 статей, що додатково відображають наукові результати дисертації.

Результати дисертаційного дослідження достатньою мірою апробовані у виступах С.І. Ростецької на міжнародних та всеукраїнських конференціях, що підтверджується публікаціями тез та матеріалів.

Означена тема дисертаційної роботи, визначені мета та дослідницькі завдання розкриті повною мірою. Дисертаційне дослідження С.І. Ростецької значною мірою заповнює прогалини, які ще мають місце у дослідженні проблеми характеру взаємин та векторів розвитку регіональної ідентичності і національної держави в країнах Європи.

Практичне значення результатів дисертаційної роботи. У роботі вдало поєднуються теоретичні підходи до розв'язання проблеми визначення характеру взаємин та векторів розвитку регіональної ідентичності і національної держави в Європі із можливістю їх практичного застосування. Результати дисертаційного дослідження є важливими як для реалізації нових проєктів у сучасній політичній науці, дослідження соціально-політичних інститутів та процесів у країнах Європи, так і корисні для відповідних органів влади, інститутів громадянського суспільства європейських країн.

Впровадження висловлених у дисертації пропозицій сприятиме формуванню сучасної моделі розвитку регіональної ідентичності і національної держави в країнах Європи. Дослідження конфліктів, пов'язаних із сучасними викликами щодо ідентифікаційної поведінки, обумовлює можливість використання результатів дослідження у процесі формування регіональної ідентичності в Україні, встановлення політичних практик запобігання та вирішення конфліктів на ґрунті регіональної ідентичності. Матеріали дисертаційного дослідження можуть також бути використані у навчальному процесі у закладах вищої освіти.

Оцінка відповідності змісту автореферату і основних положень дисертації. Зміст дисертації знаходить адекватне відображення у тексті автореферату. Оцінка змісту дисертаційної роботи дозволяє стверджувати про її цілісність, завершеність та відповідність встановленим вимогам, незважаючи на зауваження та дискусійні положення. Дисертація виконана з дотриманням вимог, які встановлені нормативно-правовими актами. Загальні висновки дисертації повною мірою співвідносяться із завданнями дослідження. Тема та зміст дисертаційної роботи цілком відповідають паспорту наукової спеціальності 23.00.02 – політичні інститути та процеси. Дисертаційне дослідження, опубліковані праці у сукупності є внеском С.І. Ростецької у розв'язання однієї із актуальних проблем сучасної політичної науки, а саме – визначення характеру взаємин регіональної ідентичності і національної держави в країнах Європи.

Поруч із низкою позитивних моментів та відзначенням наукового значення дисертаційного дослідження С.І. Ростецької, вважаємо за необхідне висловити зауваження та окремі пропозиції, звернути увагу на дискусійні положення відносно вивчення проблеми.

1. Виокремлюючи для дослідження регіональну ідентичність як частину територіальної ідентичності, авторка відзначає наявність різних типів ідентичності. На жаль, у роботі не наведено систематизації різних типів ідентичності та стратегій ідентифікаційної поведінки, не окреслено зв'язки між ними. На наш погляд, типологізацію ідентичностей доцільно було би представити у вигляді структурно-логічної схеми та розмістити у додатках до дисертації. Також візуалізація сприяла би кращому розумінню характеру взаємин та векторів розвитку регіональної ідентичності і національної держави в країнах Європи, що є безпосередньо предметом дослідження.

2. Відомо, що процес формування національних ідентичностей в Європі розпочався не раніше середини XVII ст., в той же час регіональні ідентичності, як локальні форми групових соціальних стратегій були сформовані значно раніше. Тому, вважаю, що потребують пояснення

хронологічні рамки дослідження регіональних ідентичностей у Європі. Наприклад, стосовно Великої Британії обрано період початку ХХІ століття («до» та «після» брекзиту), а щодо Італії та Іспанії історичні рамки дослідження значно ширші. Це не дозволяє авторці виокремити спільні мотиви у характері взаємин та векторів розвитку регіональної ідентичності і національної держави в країнах Європи. «Розмивання» хронологічних рамок ускладнює цілісне уявлення щодо характеру взаємин регіональної ідентичності і національної держави на певних етапах політичного розвитку. Можливо, авторка вважає, що формування регіональної ідентичності відбувалось у різні періоди в різних країнах? Тоді як можливо сьогодні оцінювати спільні перспективи?

3. У дисертації аналіз процесів формування ідентичності виконується із застосуванням міждисциплінарного підходу, з наголошенням на ролі соціальних, психологічних, історичних чинників. Натомість, недостатньо уваги приділяється безпосередньо політичним чинникам формування регіональних ідентичностей. Бажано було би почути оцінку автора щодо ролі політичних інструментів та соціально-політичних інститутів у сучасних процесах формування та конструювання регіональної ідентичностей. Наприклад такий інструментарій сьогодні використовують практично всі сусіди України по відношенню до прикордонних регіонів та спільнот.

4. На нашу думку, поза увагою дисертантки невинувато залишилося одне із важливих питань, яке має безпосереднє відношення до теми дисертаційної роботи. Йдеться про ґрунтовніше дослідження результатів виборчих кампаній у країнах Європи та визначення впливу на них регіональних ідентичностей. Недостатньо уваги приділено ролі регіональних ідентичностей у місцевих та національних виборах у країнах Європи, не окреслено роль ідентичностей у формуванні виборчого дискурсу. В контексті цього дослідження цікавою була б авторська оцінка виборчих кампаній під кутом зору «змагання ідентичностей».

Однак висловлені побажання та міркування жодною мірою не впливають на високу оцінку дисертації С.І. Ростецької, не знижують її наукову та практичну цінність. Вони здебільшого є дискусійними та стосуються потенційних дослідницьких перспектив.

Загальний висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам. Аналіз дисертації та автореферату С.І. Ростецької свідчить, що поставлена у дослідженні мета досягнута, основні завдання успішно вирішені. Отримані результати мають теоретичне та практичне значення. Дисертація є самостійною і завершеною працею, в якій отримані нові наукові результати. Робота оформлена відповідно до державного стандарту. Таким чином, дисертаційне дослідження Ростецької Світлани Іванівні «Регіональна ідентичність і національна держава: характер взаємин та вектори розвитку в країнах Європи» відповідає існуючим вимогам МОН України, викладеним у пп. 9, 10, 12-14. «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. №567 (зі змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України №656 від 20.11.2019 р. та №607 від 15.07.2020 р.), а здобувачка Ростецька Світлана Іванівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси.

Офіційний опонент –

доктор політичних наук, доцент,
професор кафедри історії та світової політики
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова

Коч С. В.

Підпис
ЗАСВІДЧУЮ
Вчений секретар ОНУ імені І.І. Мечникова
С. В. Курандо
 2021 р.